

Tolbos.

Irma Joubert. Pretoria: LAPA, 2013. 537 pp.
ISBN 978-0-7993-6403-3 (gedrukte boek);
EPUB 978-0-7993-6410-1;
MOBI: 978-0-7993-6463-7.

DOI: <http://dx.doi.org/10.4314/tvl.v52i1.30>

Tolbos is, na *Tussen stasies*, de tweede roman van Irma Joubert, waarin de twintigste-eeuwse Poolse en Zuid-Afrikaanse geschiedenislijnen naast en door elkaar werden geschetst. Deze historische parallellen zijn geenszins opgedwongen. Politieke lotgevallen in beide landen leken vooral in de tweede helft van de twintigste eeuw verbluffend op elkaar.

Na 1945 werd in beide landen het politieke bestuur door regimes in beslag genomen die uit ideologische redenen wederzijds hun bestaansrecht hebben genegeerd. Politieke protesten barstten in Polen met enige regelmaat sinds 1956 uit, toen in Poznań (in het westen van Polen) arbeiders uit protest tegen het communistiese regime de straat opgingen. Het bekendste slachtoffer van 1956 was de dertienjarige Romek Strzalkowski die door de veiligheidspolitie werd neergeschoten, precies zoals 20 jaar later de gelijkjarige Hector Pieterse. De jaren zeventig waren in beide landen gekenmerk deur massale protesten van de ondergrondse buitenparlementaire oppositie teen het regerende regime die deur de inzet van het leger en veiligheidstroepen werden teengegaan. Zowel in Zuid-Afrika, alseok in Polen werd de maand juni 1976 tot een kritiese apogeum van het politiese verzet. Terwyl Soweto wereldwijd onder de aandacht van de massamedia kwam, braken in de selfde tijd in een aantal Poolse steden stakingen uit naar aanleiding van de forse prijsstijgingen van levensmiddelen. De politie arresteerde honderden betogers met geweld, er vielen ook doden. Het jaar 1976 heeft in Polen het ge-weten van de natie opgeschud.

Prominente skrywers en wetenskap-mensen richtten in 1976 in Polen het Comité ter Verdediging van de Arbeiders (KOR) op dat vervolgens zijn doelstellingen verbreedde

tot de behartiging van de mensenrechten in brede zin. In beide landen heeft het regime even graag en vaak beroep gedaan op zijn veiligheidspolitie. Het Poolse tegehanger van Steve Biko was de opposisionele priester Jerzy Popieluszko, die in oktober 1984 deur leden van de geheime politie werd vermoord. Zowel in Polen, alseok in Zuid-Afrika leidden politiese en maatschappelijke spanningen tot de afkondiging van de noodtoestand (respektiewelk in 1981 en 1985). Einde jaren tachtig werden beide regimes deur de internasionale druk en de moeiliese ekononiese situasie ook opvallend gelijktijdig gedwongen met de oppositie te onderhandelen.

Dat de Zuid-Afrikaanse skryfster Irma Joubert in haar romans gebruik maakte van deze historiese ooreenkomsten moet sonder meer met interesse verwelkomd worden. Het probleem ligt echter daarin dat ze zowel in de opbouw van haar protagonisten, de plot, alseok in de weergawe van de literaire ruimte onophoudeliek zakt. De politiek onbewuste jonge Pool Wladek groeit op in de mijnkoolstad Katowice, gaat in 1976 met haar vriendin op uitstapje naar Radom waar hij, volop toevallig, deelneemt aan een arbeidersstaking. In 1980 begeeft hij zich als student naar Gdańsk, daar wordt hij eweneens getuige van de Grote Geschiedenis als skakelpersoon tussen de stakende skeepswerf en de buitenwereld. Deze gebeurtenis beteknet voor hem een politiese *rite de passage*: "Wladek voel 'n halfbekende opwinding in hom opstu, dieselfde opwinding wat hy jare terug in Radom ervaar het. Ek is deel van 'n nuwe geslag Pole, dink hy [...]. Ek is deel van 'n geslag wat genoeg het van die Sowjet-oorheersing. Ek is deel van 'n geslag Pole wat trots is op ons Katolieke geloof, trots is op ons Poolse herkoms, trots op ons unieke taal—en nie bang is om dit te sê nie." Soortgeliese naïviteiten zijn in het boek helaas op meerdere plaatsen te vinden. Wladek wordt zodoende tot een spreekbuis van de meest onwaarschijnlijke clichés over de Poolse geschiedenis.

Wikipedia-achtige en ideologiseh geladen

informatiebrokken over “land en volk” korrespondere met een verbluffend gebrek aan literaire ruimte, vooral in “Poolse” hoofdstukke van de roman. Een lezer die de stede soals Katowice, Radom, Gdańsk of Kraków nooit met eigen ogen heeft gezien, krijt ook geen kans om voor zikhself een beeld hiervan te konstrueren op grond van informasies die de skryfster in de tekst aanbiedt. “Kraków lyk anders as Katowice met sy rye en rye grys geboue, woonstel op woonstel. Kraków het ’n eie kultuur, tradisie, dit is ’n stad met agtergrond. Katowice is ’n stad van industrieë, van fabrieke en skoorstene en fyn swart roet aan die kaal boomtakke.” En Gdańsk? “Dis ’n stad met ’n interessante geskiedenis. [...] Het jy geweet die hawe van Gdańsk—dit was mos eers Danzig—is die plek van waar Hitler in 1939 sy inval in Pole begin het?” Wist jy, so zou een Zuid-Afrikaanse versie van deze banale vraag moeten luiden, dat de Kaap ooit een verversingsstation voor Hollandse skeepen was en later door Engeland owergenomen werd?

De politiek betrokken Wladek word veraden door zyn vriendin. Dat haar naam Teresa foutief (soals de meeste Poolse name in het boek) wordt gespeld is minder opvallend dan haar achternaam, Dzierżyński. Verdient echt elke verklikster die naam van de beruchte Russische revolutionair van Pools-adelijke afkomst, “Bloedige Felix”, oprichter van de Tsjeke, die eerste bolsjewistiese geheime dienst? De van de naderende verraad op die hoogte gestelde Wladek gaat met zyn voetbalteam naar Tsjecho-Slowakije en word daaruit als het ware gekatapulteerde na zyn oom Jakub (in die tekst alweer consequent foutief weergegeven as Jakób), die om politieke redene sinds die jare vijftig in Zuid-Afrika woont. Dat Wladek na duizend en één gebeurtenisse uiteindelik op die Zuid-Afrikaanse protagoniste Katharina word verliefde, spreek vanaf het prille begin vanzelf. Toch word die lezer onderweg nog geconfronteerde met even naïeve lesse in die geskiedenis van die Zuid-Afrikaanse *struggle*. Zelfs die nuwe Afrikaanse

muziek uit die jare tachtig word tot prooi van deze banale uitlegstrategieën. “Wladek, hoor jy die magtige dreuning? [...] Dis die lied van ’n volk wat ontwaak, van Kaapland af tot bo in die noorde, tot hier in die Last Outpost. Luister hoe daver die akkoorde: Dit is die lied van Jong Suid-Afrika, van die nuwe trek na die nuwe Suid-Afrika.”

Dat *Tolbos* als populare, onderhoudende literatuur werd gedacht en geschreven is mij duidelik. Elke genre verdient echter een minimum van literare kwaliteit en deze werd in *Tolbos* jammer genoeg niet gewaarborgd.

Paweł Zajas

zajas@wa.amu.edu.pl

Adam Mickiewicz Universiteit

Poznań, Pole